**Logos Universality Mentality Education Novelty, Section:
Philosophy and Humanistic Sciences**

ISSN: 2284–5976 (print), ISSN: 2284–5976 (electronic)

Covered in: CEEOL, Index Copernicus, Ideas RePEc,
EconPapers, Socionet

**THE CONCEPT OF SECULARISM IN THEOLOGICAL
AND POLITICAL PERSPECTIVE**

Andrei POPÎRDA

DOI: <http://dx.doi.org/10.18662/lumenphs.2015.0302.05>

Logos Universality Mentality Education Novelty, Section:
Philosophy and Humanistic Sciences, III (2), 57-65

The online version of this article can be found at:
<http://lumenjournals.com/philosophy-and-humanistic-sciences/>

Published by:
Lumen Publishing House
On behalf of:
Lumen Research Center in Social and Humanistic Sciences

The Concept of Secularism in Theological and Political Perspective

Andrei POPÎRDA¹

Abstract

In a pluralistic society, the concept of secularism acquired many meanings. Clearly, if we take the term strictly etymological its valences not consistent with the principles of modernity. It is therefore necessary, some critical remarks: Can religious affiliations to speak in public? Wants secularism erasing religion from the public and private sphere to move its decline? Taking into account the importance of the historical development of the nation, religious tradition - that identifies most of the population - resulting in distinct rights or privileges with respect to other religions? These interrogations are merely open perspective of the present study: a short history of the concept of secularism, coupled with its erminia in a society that is in constant change.

Keywords: *laity, secularism, Europe, pluralist society, religions.*

¹ PhD Student, Faculty of Orthodox Theology „Dumitru Stăniloae”, Alexandru Ioan Cuza University, Iași, România, andrei.popirda@gmail.com.

Introducere

Începutul secolului al XXI-lea cunoaște o puternică preocupare în jurul ideii de laicitate atât în țările laice din punct de vedere istoric, precum Franța sau Turcia, cât și în alte țări, precum Québec, unde noțiunea a fost introdusă mai târziu în urma dezbaterilor publice. Pluralitatea religioasă a reprezentat principalul context care a obligat statele să găsească facilități pentru a atenua discriminările religioase în favoarea păcii sociale. Creșterea modurilor de exprimare publică a apartenenței religioase, a contribuit de asemenea la alimentarea interesului pentru laicitate. Libertate de conștiință și libertatea religioasă este considerată a fi moștenită, dobândită, într-un stat de drept, dar fără îndoială ea este una din libertățile fundamentale de care se leagă numeroase întrebări legate de dezvoltarea și limitele sale. Dorește laicitatea ștergerea religiei din spațiul public și îndreptarea declinului acesteia spre sfera privată? Ținându-se cont de importanța în dezvoltarea istorică a unei națiuni, tradiția religioasă – cu care se identifică majoritatea populației – are ca rezultat drepturi sau privilegii distincte în raport cu alte confesiuni? Aceste interogații nu fac altceva decât să deschidă perspectiva prezentului studiu: o istorie lapidară a conceptului de laicitate, dublată de erminia acestuia într-o societate aflată într-o permanentă schimbare.

I. Delimitări conceptuale: „laicitate”, „laic”, „laicism”

I.1. Înțelesul și evoluția termenului de „laicitate”

Cuvântul *laicitate* are o dublă geneză etimologică, care ne duce cu gândul la două tipuri de opoziție. Prima, care provine din vocabularul eclesiastic latin de la *laicus*, care semnifică: „cel care nu a primit hirotonia, un non – preot”, diferențiindu-se clericul de laic în cadrul comunității creștine. O altă origine a termenului, mai veche, provine de la cuvântul grec *Laos* care semnifică popor. Etimologia greacă a avut un rol determinant în definirea termenului de laicitate care a prins contur în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Într-adevăr, de îndată ce apare în dicționare, laicitatea evocă o realitate politică în care statul nu își mai i-a legalitatea sa de la Biserică sau de la vreo confesiune religioasă, ci de la suveranitatea poporului. Noțiunea evocă un fel de gândire și viață politică. Dictionnaire de Lettré propune pentru prima dată în 1877, o definiție a laicității ca: „Statul neutru între religii, tolerant pentru toate cultele” („l'État neutre entre les religions, tolérant pour tous les cultes”) (Millot, 2008).

Pentru că statul exercită această neutralitate și nu privilegiază nici o religie, el nu poate să se asocieze cu nici una dintre ele. Astfel definiția laicității a evoluat rapid pentru a include un alt aspect fundamental, cel de separare între puterea politică și religioasă (Millot, 2008). În *Dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire* editat de Fernad Buisson în 1887. Laicitatea constă în faptul unui „Stat neutru între culte, independent de toți clerici, eliberat de orice concepție teologică” („État neutre entre les cultes, indépendant de tous les clergés, dégagé de toute conception théologique”) (Millot, 2008, p. 11). Vom aminti că această definiție apare aproape la o sută de ani de la Revoluția franceză. În ceea ce privește apariția termenului de „laicitate”, acesta se leagă de adoptarea legii din 1905 asupra separării Bisericii de Stat în Franța, care nu a omis termenul de „laicitate”. Acest termen precis a apărut cu ocazia Consiliului general de la Seine, din data de 7 noiembrie 1871. În procesul verbal al acestei sesiuni găsim următoarele: „educație gratuită, obligatorie și laică” (Millot, 2008, p. 11).

1.2. Etimologia termenului de „laic”

Din punct de vedere lexical, *laic*, (venit pe filieră greacă, λαϊκός adjectiv derivat de la λαός) ne retrimite la două câmpuri semantice majore:

A.) Pe de o parte înțelegem ceea ce „este independent de toate confesiunile religioase”, o accepțiune modernă în care vorbim de Stat laic, sau de mediul laic, pentru a arăta absența tuturor referirilor religioase din sistemul politic sau educativ (Lacoste, 2007, pp. 761-762).

B.) Celălalt, un sens specific, care este legat de structura Bisericii. Astfel avem unele izvoare ale canonisticii bizantine care fac referire neutră la persoana „laicului” ca la un „non-preot”, definind, așadar pe laic prin ceea ce nu are în raport cu clericul înzestrat cu darurile sacramentale și pastorale. O alta origine a termenului, mai veche, provine de la cuvântul grec „laos” care semnifică popor (Lacoste, 2007, pp. 761-762). Așadar laicii sunt cei care formează poporul lui Dumnezeu, corpul Bisericii, al cărei cap este Hristos Domnul. Termenul de laic este folosit astăzi în opoziție cu cel de „cleric”, naște o poziționare exterioară, paralelă, chiar antagonică, între membrii Bisericii: clerici și laici, poziționare care nu este proprie eclesiologiei ortodoxe. Laicul nu poate fi așezat alături sau separat de preot și episcop, ci numai împreună cu aceștia, întrucât numai împreună – clerici și laici-formează Biserica lui Hristos (IPS Teofan, 2014).

Utilizarea termenului *laic*, s-a răspândit și s-a generalizat în cursul primelor trei secole. Dar acei laici nu sunt cei pe care îi cunoaștem noi astăzi.

Departa de a reprezenta totalitatea tuturor creștinilor, în textele precreștine, laic era, în funcție de context, sinonim cu „simplu”, „aparținând comunității”, „indigen”, „parte din public”, „comunal”. În revizuirile ulterioare ale textului Septuagintei, apare cuvântul laic, aplicat nu persoanelor, ci lucrurilor, un obiect laic fiind de exemplu opusul unui sacru, consacrat. Mai târziu laicii constituia o elită: erau acei credincioși care erau botezați, de sex masculin, bărbați ai unei singure femei (Preda, 2008, pp. 274-285).

1.3. Înțelesul termenului de laicism

Un alt termen care merită anumite precizări este cel de „laicism”. Acesta se referă la acțiunea unor grupuri sau a unui Stat care intenționează să lupte împotriva puterii tradițiilor religioase din viața socială sau politică. Definiția mai cunoscută a laicismului este aceea de doctrină sau de ideologie care tinde a face din laicitate o luptă împotriva pretențiilor Bisericii de a governa viața publică. Laicismul presupune fără nici o îndoială că Biserica și Statul sunt separate, dar fără o perspectivă conflictuală. Laicismul este o ideologie care urmează aceleași forme de dogmatism religios. Îl găsim astăzi la mișcările militante care doresc să șteargă orice semn religios din spațiul public. O altă definiție a laicismului a fost fixată de Academia franceză în anul 1842. Este o doctrină care recunoaște dreptul laicilor de a governa Biserica. Noi vom sublinia că termenul laic desemnează cel care nu a primit hirotonia. Prin aceasta Academia franceză a permis să includă și cazul britanic unde Suveranul cu toate că nu este un cleric este totuși capul Bisericii Anglicane și exercită influență în cadrul ei. Laicismul desemnează aici extinderea puterii laicilor în puterea religioasă.

II. Secularizare – laicizare – laicitate

II.1. Noțiunea de secularizare

În limbajul teologic actual, noțiunea de secularizare apare din ce în ce mai des, însă ea poartă pecetea unei ambiguități semantice. Etimologic, această noțiune vine din limba latină, de la substantivul „saeculum”, care în limba română se poate traduce prin „lume” ca realitate spațio-temporală. În limba latină există și un alt termen, care exprimă noțiunea de lume, și anume „mundus”. Acesta, însă, se referă doar la sensul spațial al „lumii”, fiind corespondentul substantivului “cosmos” din limba greacă. Noțiunea de secularizare, derivată din substantivul “saeculum” a avut inițial o conotație

juridic-canonică, semnificând trecerea unei persoane de la statutul de cleric la statutul de laic sau trecerea bunurilor bisericești din proprietatea Bisericii în proprietatea Statului (Lefebvre, 1922, p. 1218).

II.2. *Principiile laicității și relația laicizare- secularizare*

Micheline Millot a definit conceptul de laicitate prin obiectivele sale și anume: „egalitatea și libertatea de conștiință, și modurile în care se asigură implementarea neutralității și separarea” (Baubérot, Millot, 2011). Sociologul din Quebec, crede că relația dintre aceste principii ajută la o analiză mai corectă a realității empirice a laicității și a problemelor istorice și actuale și a analizei comparative între diferitele concepții naționale. Ea insistă asupra necesității de a extrage conceptul de laicitate din contextul său francez, a apariției istorice, pentru a elibera de utilizarea sa ideologică și gândind mai bine ca la un concept politic. Laicitatea reprezintă după ea, „dezvoltarea politică, apoi traducerea juridică, de la locul religiei în societatea civilă și în instituțiile publice” (Millot, 2002, p. 56). Plecând de la diferitele contexte istorice și politice, Millot elaborează o diagramă (schemă) a laicității cu șase tipuri ideale: *laicitate separatistă* (Mexic, Franța, Japonia etc), *laicitate anticlericală* (Uruguay, Coreea de Nord, China etc), *laicitate autoritară* (Turcia, Tunisia, etc), *laicitate de credință civică*, *laicitate de recunoaștere* (Canada) și *laicitate de colaborare* (România, Germania, Austria etc) (Baubérot, Millot, 2011, p. 89).

Încercând o lămurire mai precisă a noțiunii de laicizare, mai mulți specialiști o compară cu cea de secularizare, prima fiind mai familiară spațiului francofon, iar cea de-a doua spațiului anglofon. Jean Baubéron a propus o distincție clară între noțiunile de laicizare și secularizare, arătând că dacă laicizarea presupune un conflict sau o separare evidentă între Stat și Biserică sau între Stat și religie, secularizarea se referă la o pierdere progresivă din partea Bisericii a rolului și influenței religiei în plan social, în societate, o separare a valorilor religioase și bisericești de planul social (Baubéron, 1994, p. 12). După el, definiția cea mai des utilizată - „reducerea laicității la un singur parametru: un regim de separare între Stat și religii” (Baubérot, Millot, 2011, p. 7).

Pentru a rezolva această problemă de traducere, Jean-Paul Willaime propune pentru să traducă laicitate prin secularism în engleza, păstrând cele trei elemente care în opinia sa se bazează laicitatea:

- Libertatea de conștiință, de gândire și de religie care include libertatea de avea sau de a nu avea o religie, libertatea de a schimba religia și de a participa sau nu la religia pe care a ales-o.

- Drepturile și obligațiile cetățenilor indiferent de apartenența lor religioasă sau filosofică.
- Autonomia, respectiv, statul și religiile (Willaime, 2008).

Plecând de la această înțelegere, profesorul Jean Paul Willaime susține că la nivel european s-a dezvoltat din ce în ce mai mult o „recunoaștere a laicității și a dialogului” (Willaime, 2011).

Mult timp a fost considerat că laicitatea este un cuvânt intraductibil, atât din punct de vedere lingvistic cât și semantic, în alte limbi decât cea franceză (Millot, 2002, p. 12). Cu toate acestea, în toate limbile, neologismele și împrumuturile lingvistice abundă. Neologismul *laicity*, îl regăsim după ceva timp în scrierile științifice engleze, și în limba spaniolă care utilizează cuvântul *laicidad*, în italiană *laicità*. Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârile și în documentele internaționale traduce în engleză, termenul de laicitate prin *secularism* și Stat laic prin *Stat secular*. Recent neologismul laicitate este folosit în textele academice. Cu toate acestea, mulți dintre francezi cred că laicitatea este o „excepție franceză” și se reușește adesea ca această credință să fie împărtășită și de numeroase persoane din diferite țări (Bauberot, 2007, p. 26).

III. Laicitatea în România

Înainte însă de căderea regimului comunist, pe parcursul secolului al XX-lea, în România relația Biserică – Stat se situează în o logică a laicității Statului, având două tipuri de laicitate: *laicitate autoritară* și *laicitate anticlericală*. Specificul ortodoxiei bizantine în ceea ce privește relația Biserică- Stat, putem vorbi despre o *simfonie a puterilor* între religie și politică, moștenită de Biserica ortodoxă, influențată de societatea română (Tanase, 2008). Comparativ cu istoria Occidentului, relația religie – politică este marcată de o atmosferă de dialog și cooperare, în țările majoritar ortodoxe din Europa de Est. Cu toate că tensiunea a existat în această parte a Europei, în istoria poporului român „Biserica Ortodoxă nu a fost niciodată un rival al Statului” (IPS Daniel, 2005, p. 13). În perioada interbelică, asistăm la o clericalizare a vieții eclesiale, adică la o dorință a ierarhiei de a se impune în toate planurile. Nu trebuie să uităm faptul că toți episcopii recunoscători din Regatul României, indiferent de confesiune, făceau parte automat din senat, erau senatori de drept și pe viață. Trebuie amintit aici și de faptul că patriarhul Miron Cristea a fost numit pentru o perioadă senator, regent (1927-1930) și în cel din urmă al vieții a deținut funcția de prin-ministru (1938-1939). Datorită acestui fapt, gurile rele din acea perioadă spuneau că Miron Cristea

este prim-ministru la Patriarhie și patriarh la Guvern. Paradoxul perioadei interbelice este că în timp ce laicii erau apărătorii duhului bisericesc, ierarhia se auto seculariza.

După 1989 relația Biserică – Stat este o relație de *parteneriat* și *cooperare* între instituțiile publice și cele religioase. Din punct de vedere juridic, pe teritoriul României avem de a face cu o *laicitate de cooperare*, în conformitate cu schema propusă de Baubérot și Millot.

Victor Opaschi, actualul ministru al Secretariatului de Stat pentru culte, nu consideră relația Stat – Biserica Ortodoxă ca fiind una privilegiată, ci o relație care prezintă o realitate concretă. Biserica Ortodoxă Română primește cea mai mare parte a subvențiilor destinate cultului, nu pentru că este privilegiată, ci pentru că este majoritară (Popa, 2013). *Legea 489/2006 asupra libertății religioase și regimul general al cultelor*, fixează aspectele și reprezintă cadrul juridic a vieții religioase în România. Secretariatul de Stat pentru Culte are o rolul de mediator a vieții religioase, o funcție juridico - economică în peisajul religios român. Este instituția care face legătura între instituțiile publice și cele religioase. În cele din urmă vedem preocuparea statului român pentru viața religioasă prin însăși existența unei astfel de institutii. *Legea 489/206 asupra libertății religioase și regimul general al cultelor*, reamintește de dreptul constituțional al religiilor, stabilește principiile de bază în acest domeniu și stabilește procedurile de organizare și susținere a cultelor.

REFERENCES

- Bauberot, J., & Millot, M. (2011). *Laïcités sans frontières*. Paris: Ed. du Seuil.
- Bauberot, J. (1994). *Religions et laïcité dans l'Europe des Douze*. Paris: Ed. Syros.
- Bauberot, J. (2007). *Les laïcités dans le monde*. Paris: Ed. PUF.
- Faivre, A. (2007). *Les laïcs aux origines de l'Eglise*. Paris: Ed. du Cerf.
- Popa, E. (2013). „Statul român nu este un stat laic”, susține secretarul de stat Victor Opaschi. In *Jurnalul.ro*. Available online at: <http://jurnalul.ro/special-jurnalul/interviuri/statul-roman-nu-este-un-stat-laic-sustine-secretarul-de-stat-victor-opaschi-644477.html>
- IPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. (2014). „Preoția împăratească – Slujirea laicilor în Biserică”. În Pr. Vicovan I și Roman E., *Laicii și misiunea creștină, realitate istorică, vocație personală și necesitate eclesială*, Colecția Episteme, (pp. 74 -79). Iași: Ed. Doxologia.

- IPS. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. (2005). *Relațiile Stat-Biserică în România. Tradiție și actualitate, „Libertatea religioasă în context românesc și European”*. București: Ed. Bizantină.
- Lacoste, J. Y. (2007). *Dictionnaire critique de Théologie*. Paris: Nouvelle édition revue et augmentée septembres, Presses Universitaire de France.
- Lefebvre, S. (1922). „Secularité”. In René L. & Rino F., *Dictionnaire de Théologie fondamentale*, sous la direction de, Editions Bellarmin. Paris: Ed. du Cerf.
- Millot, M. (2002). *La laïcité dans le nouveau monde. Le cas du Québec*, Brepols: Ed. Turnhout.
- Millot, M. (2008). *La laïcité*. Montréal: Ed. Novalis.
- Preda, R. (2008). „Laicatul ortodox din România postcomunistă. Un portret social-teologic”. In Ioan Chirilă, Cristian Bârsu (coord.), *Un neobosit slujitor al Bisericii: Preasfințitul Episcop-Vicar Vasile Someșanul*, Cluj-Napoca: Ed. Renașterea.
- Tănase, L. (2008). *Pluralisation religieuse et société en Roumanie*. Bern: Ed. Peter Lang.
- Willaime, J. P. (2008). *Le retour du religieux dans la sphère publique. Vers une laïcité de reconnaissance et de dialogue*. Paris: Ed. Olivétan.
- Willaime, J. P. (2011). Les évolutions en Europe. Vers une laïcité de reconnaissance et de dialogue. In actele Simpozionului internațional pe interculturalitate, 25-27 mai, Montreal, 2011, available online at: www.symposium-interculturalisme.com.
www.culte.gov.ro/.

Acknowledgement

Această lucrare a fost sprijinită financiar în cadrul proiectului POSDRU/187/1.5/S/155397 cu titlul „Prin burse doctorale spre o nouă generație de cercetători de elită”, cofinanțată din Fondul Social European prin intermediul Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

Biodata

PhD Andrei POPÎRDA

Born in 17.07.1988 in Piatra Neamt (Romania). Between 2008-2012 I made Faculty of Orthodox Theology „Dumitru Stăniloae”, followed by Master degree program „Teologie sistematică în context contemporan”. In 2014, I enrolled in Phd. program, in the same Faculty, in Ethic Theology, having as supervisor on Father Prof. PhD. Gheorghe POPA. Between January – June 2013, scholarship at University of Strasbourg (France). I have participated at International Symposium „Studia Theologica Doctoralia”, in 12-15 may 2015, were I presented the article „Responsabilitatea misionară a laicilor în parohie”.